

TALABALARDA INNOVATSION TAFAKKUR RIVOJLANISHIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI IJTIMOIIY PSIXOLOGIK OMILLAR

A.A. Mamadiyev

Nizomiy nomidagi TDPU magistranti

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются мыслительные операции в формировании личности, социально-психологические факторы в ее формировании, инновационная деятельность и ее значение в жизни человека.

ABSTRACT

in this article, thoughts are expressed about the socio-psychological factors in the formation of thinking operations in the formation of a person, innovative concession and its importance in the life of a person.

O'zbekiston Respublikasida mustaqillik sharofati bilan barcha sohalarda tub islohotlar amalga oshirildi, iqtisodiy rivojlantirishning o'zbek modeli, kadrlar tayyorlashning milliy dasturi ishlab chiqildi va bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizda ta'lim sohasiga alohida e'tibor qaratilib, kelajak avlodni tarbiyalash borasida zarur shart-sharoitlar, imkoniyatlar yaratilmoqda.

Bugungi kunda dunyo miqyosida axborot kommunikatsiya tizimining yuksak darajada rivoj topib borayotganligi va bu boshqa sohalar qatorida ta'lim jarayoniga ham kirib kelib, uni yanada sifatli tashkil etishga o'z ta'sirini ko'rsatayotganligi barchamizga ma'lum. Bunday sharoitda inson faoliyatining nazariy va amaliy qirralari ham uzluksiz yangilanib turishi tabiiydir. Pedagogik faoliyat ham alohida va murakkab mehnat turi sifatida bundan mustasno emas. Pedagoglar o'z faoliyatlarida kafolatlangan natijalarni qo'lga kiritishga urinmoqdalar.

XXI asrni olimlarimiz tomonidan axborot texnologiyalari asri deb tan olinganligi pedagogik va axborot texnologiyalari kun sayin barcha sohalarda rivojlanayotgani, jumladan, ta'lim sohasida ham axborot texnologiyalaridan keng foydalanish an'anaviy o'qitish usullaridan ko'ra samarali va yuqori natijalarga olib kelmoqda. “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da ko'zda tutilganidek, pedagogik va axborot texnologiyalari, kompyuterlashtirish va kompyuter tarmoqlari negizida ta'lim jarayonini yangi axborotlar bilan ta'minlash rivojlanib bormoqda.

Shuning uchun ham pedagogik texnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy etish, ta’lim samaradorligini oshirish uchun tinimsiz izlanish bugungi kunning ehtiyojiga aylandi.

Barkamol avlodni tarbiyalash – “Ta’lim to’g’risdagi” Qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dastiri”da Respublika ta’lim xodimlari zimmasiga o’ta ma’suliyatli vazifalar yuklangan. Bu vazifani amalga oshirish jarayoni boshlang’ich sinf o’quvchilarini o’qishiga yangicha yondashish, o’qituvchilarni o’z kasbiga va tarbiyalanuvchilarga o’ta ma’suliyatli munosabatda bo’lishni taqozo etadi. Bu dastur yuksak umumiy va kasb-hunar madaniyatiga, ijodiy, ijtimoiy faollikka, siyosiy hamda ijtimoiy hayotda to’g’ri yo’l topa olish mahoratiga ega bo’lgan, istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirish, shuningdek, har tomonlama kamol topgan, jamiyatga, turmushga moslashgan, ta’lim va kasb-hunar dasturlarini ongli ravishda tanlash va keyinchalik puxta o’zlashtirish uchun ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, psixologik-pedagogik va boshqa tarzdagi sharoitlarni yaratishni jamiyat, davlat va oila oldida o’z javobgarligini his etadigan fuqarolarni tarbiyalashni nazarda tutgan pedagogik g’oyani ilgari suradi.

Mamlakatning ertangi kuni esa dunyoqarashi keng maktab bolalari va zamonaviy, salohiyatli o’qituvchi-murabbiylarga ko’p jihatdan bog’liqdir.

O’quv-tarbiya ishlari jarayonida o’quvchilarni ijodiy fikrlashga, o’zgaruvchan vaziyatlarga o’rgatish, erkin raqobat asosida faoliyatni tashkil etish hamda ularning amaliy mashg’ulotlarda pedagogik texnologiyalar, axborot texnologiyalari, elektrondarsliklar, versiyalar va multimedialardan foydalana olishi muhimdir. Bu esa o’quvchilarda mutsaqillik, erkin fikrlashni tarbiyalash, o’quv faoliyatini tahlil qilish, itsiqbolda kasbiy mahorat va kompyuter savodxonligini orttirish ularning ichki ehtiyojiga aylantirilishini talab etadi.

Inson atrof-olam (narsa, hodisalar, insonlarni) va o’zini turli xil faoliyatlarni bajarish va bu ob’ektlarga ta’sir ko’rsatgan holda ma’lum bir ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatga molik maqsadlarga erishish uchun o’rganadi. Sezgi, idrok va tasavvurlar ixtiyorsiz diqqat va ko’rgazma-obrazli xotira bilan hamkorlikda insonga aniq bir ob’ektlar va ularning bevosita o’rganiladigan xossalari haqida ma’lumot beradilar.

Tafakkur bevosita idrokda anglaymaydiganlarni ochib beradi; u olamni ahamiyatli aloqalar va munosabatlarda, uning turli xildagi vositalarida aks ettiradi. Tafakkurning asosiy vazifasi real bog’liqliklarga asoslangan zarur aloqalarni vaqt va fazodagi tasodifiy mos kelishlardan ajratgan holda aniqlashdan iborat. Tafakkur jarayonida tasodifiydan zaruratga, ayrimlikdan umumiylikka o’tish sodir bo’ladi.

Tafakkurning o‘ziga xos xususiyati bilish yoki amaliy faoliyat jarayonida yuzaga keladigan u yoki bu vazifani bajarish bilan bog‘liqligidan iborat. Tafakkur muammoli vaziyatdan, tafakkurning maqsadi bo‘lgan savolga javobdan boshlanadi.

Tafakkur – bu narsalar mohiyatini ochib beruvchi g‘oyalar harakati. Uning natijasi obraz emas, balki ma‘lum bir fikrdir. Tafakkur – bu kiritilgan yo‘nalishli-tadqiqiy, qayta o‘zgarishli va bilish xususiyatiga ega bo‘lgan harakatlar va muolajalar tizimini taxminlovchi alohida turga ega bo‘lgan nazariy va amaliy faoliyat.

Tafakkur moddiy olam qonuniyatlari, tabiat va ijtimoiy-tarixiy hayotdagi sababiy-oqibat aloqalari, insonlar psixikasi qonuniyatlarini tushunish imkonini beradi. Aqliy faoliyat natijalarini qo‘llash sohasi bo‘lgan amaliyot tafakkur faoliyatining manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Insonlar fikrlash faoliyatidagi individual tafovutlar tafakkurning sinchkovlik, tafakkur kengligi, chuqurligi va mustaqilligi, fikrning eguluvchanligi, aqlning sertashabbusligi va tanqidiyligi, mantiqiylik, isbotlanganlik va ijodkorlik kabi sifatlarida ifodalanishi mumkin.

Innovatsion tafakkur atamasi odatda insonlar tomonidan qabul qilinadigan qarorlar doirasidagi vazifalarni bajaradigan hamda uning yordamida boshqariladigan tizimlar, zamonaviy tahlillar va katta ma‘lumotlarga ega dasturlarni o‘z ichiga oladi. Innovatsion tafakkur tizimlari ushbu bilimlar zaxirasidan kognitiv funktsiyalarga yaqin qarorlar qabul qilish va chora-tadbirlar belgilashda, shu jumladan sohalarni o‘rganish va muammolarni hal qilishda foydalaniladi.

Bugungi kunda jahon amaliyotida Kanada, Singapur, Birlashgan Arab Amirliklari, Finlyandiya, Yaponiya, Xitoy, Italiya, Tunis, Buyuk Britaniya, AQSh, Shvetsiya, Meksika, Yevropa Ittifoqi, Keniya, Daniya, Frantsiya, Avstraliya, Koreya Respublikasi, Hindiston va Germaniya kabi davlatlar innovatsion intellektni rivojlantirish strategiyalarini e‘lon qilgan.

Innovatsion tafakkur tizimlarini ayniqsa ta‘lim tizimiga joriy etilishi mamlakatda inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qiladi. Jumladan, Rossiya Federatsiyasi 2021-yildan 2024-yilga qadar ‘Innovatsion tafakkur’ modullaridan foydalanishni maktablarda o‘rgatish vazifasi belgilangan bo‘lsa, Xitoy maktablarida 2018-yilda sinov tariqasida innovatsion tafakkurga asoslangan darslar tashkil etilgan.

O‘zbekiston Respublikasi ta‘lim tizimiga ham dastlabki innovatsion tafakkur tizimlari innovatsion rivojlanish vazirligi tashabbusi bilan Farg‘ona shahridagi maktablarda joriy etilgan ‘Aqlli maktab’ dasturi orqali kirib kelganligi barchamiz uchun quvonarli holatdir.

Ta’kidlash lozimki innovatsion tafakkur tizimlari asosida ishlab chiqilgan “Aqlli maktab” dasturining ta’lim tizimiga joriy etilishi bir qancha afzalliklarni beradi:

Bilim sifatini avtomatik tarzda baholash. An’anaviy shakldagi (qog’oz shaklida) jurnallarga baholarni kiritish va ularni tahlil qilish sezilarli darajada ko’p vaqtini oladi. Vaholanki, ushbu vaqtlardan o’qituvchilar o’quvchilar bilan mashg’ulotlarga tayyorgarlik ko’rish hamda professional rivojlanishlari ustida ishlashlari mumkin. Innovatsion tafakkur garchi insonlar tomonidan baholashning o’rnini to’liq bosa olmasa-da, sifat jihatidan unga yaqinroq bo’la oladi.

Innovatsion tafakkur tizimlariga asoslangan “Aqlli maktab” dasturiy ta’minoti ham maktablarda o’qituvchilarning vaqtlarini tejash; qisqa fursatda o’quvchilar, fanlar, mavzular, sinflar kesimida ta’limdagi bo’shliqlarni aniqlash; o’quvchilarning aqliy va jismoniy rivojlanishlarini tahlil qilib borish va boshqa bir qancha imkoniyatlarni yaratib bermoqda.

Dasturning tahliliy ma’lumotlarga asosan aniqlangan kamchiliklari o’z vaqtida bartaraf etib borilsa, bu maktablarning ta’lim sifatini yangi bosqichga ko’tarilishiga xizmat qiladi.

Unutilgan ma’lumotlarni yodga soladi. Inson xotirasi mukammal emas va dastur o’qituvchilar, ota-onalarga o’quvchilarning ta’limiga oid ma’lumotlarni eslatib turadi va hatto darslarda faol ishtirok etmayotgan, o’zlashtirishi pasaygan holatlar bo’yicha alohida ogohlantirishlar beradi.

O’quvchilarning xulq-atvorini kuzatib borish. Mazkur tahlil o’quvchilarning ma’naviy, ruhiy, axloqiy jarayonlarini ham bilimlarni o’zlashtirishi bilan bir vaqtda kuzatib borish imkonini beradi. Buning natijasida dastur o’quvchilarni nafaqat aqlan va jismonan, balki ma’naviy kamolotini ham shakllanib borishiga o’z hissasini qo’shadi.

Har bir o’quvchining ta’limiga individual tarzda e’tibor. Ta’kidlash lozimki, bugungi kundagi an’anaviy ta’lim uslubi orqali ta’limga barcha o’quvchilarni o’zlashtirish ahvolini to’liq qamrab olishning imkoni yo’q. “Aqlli maktab” dasturi aynan o’quvchilarning o’zlashtirishi jarayonida hosil bo’lgan bo’shliqlarni, o’zlashtirishida mavzular kesimida uzilishlarni, o’zlashtirish darajasi past o’quvchilar va fanlardan qobiliyatli o’quvchilarni grafik va boshqa ko’rinishlarda chiqarib berishi orqali aynan qaysi o’quvchi bilan va qaysi mavzular bo’yicha individual tarzda shug’ullanish lozimligini aniqlab beradi.

Bundan tashqari, innovatsion tafakkurning ta’limga aralashuvi o’qituvchilarni ham o’zgarishga majbur qiladi. Jumladan, o’qituvchilarning “Aqlli maktab” dasturi

bilan hamkorligi natijasida maktablarda o'quvchilarni tezkor, samarali va yaxshiroq o'qitishga ko'maklashadi. Bu o'qituvchilarning o'z ustilarida ishlashlariga va ta'lim berish sifatini oshirishlariga olib keladi.

REFERENCES

1. Андреева Г.М. Актуальные проблемы социальной психологии. М. , 1998 - 112 б.
2. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник – М., 1999.
3. Каримова В.М. Ижтимоий психология асослари. - Тошкент, - 1994.- 96 б.
4. Каримова В.М. Ижтимоий психология ва ижтимоий амалиёт. Тошкент, - 1999.-
5. ALIMOVA, G. (2020). KICHIK MAKTAB YOSHIDA O'QUVCHI SHAXSINING PSIXOLOGIKPEDAGOGIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI. *Pedagogik mahorat*, 103-107.
6. Alimova, G., & Alimova, A. (2020). SOCIO-ECONOMIC CONDITIONS FOR EFFECTIVE ENTREPRENEURIAL ACTIVITY. *ІМПЕРАТИВ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ*, 246-250.
7. Jalilova, S. X. (2020). SHAXS ISTE'MOLCHILIK XULQINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTLARI ILMIY-NAZARIY JURNALI*, 240-244.
8. Taskarayevna, N. Z. (2020). Maktabgacha yosh davridagi bolalarda milliy xususiyatlarni shakllantirish yo'llari. *Oriental Art and Culture*, (II), 79-85.
9. Nishanova, Z. T. (2020). Ommaviy axborot vositalari xodimlarining shaxs milliy tarbiyasi oldidagi vazifalari. *Science and Education*, 1(2), 358-363.
10. Нишанова, Х. В. (2019). Развитие интеллектуальных способностей у студентов вузов. *Наука и образование сегодня*, (6-2 (41)), 58-59.
11. Нишанова, З. Т., & Худоёрова, М. (2017). ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ НАДЛЕЖАЩЕЙ ИНДИВИДУАЛИЗИРОВАННОЙ ПОДДЕРЖКИ ДЕТЯМ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ. In *Сборники конференций НИЦ Социосфера* (No. 26, pp. 60-62). Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ sro.
12. Нишанова, З. Т., & Парпиева, Ш. А. (2015). Имконияти чекланган ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришнинг психологик жиҳатлари. *Современное образование (Узбекистан)*, (12), 69-73.

13. Kh, D. S. (2021). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF FORMATION OF IMPORTANT PROFESSIONAL QUALITIES IN FUTURE TEACHERS. *INFORMATION TECHNOLOGY IN INDUSTRY*, 9(3), 910-917.
14. Jalilova, S. X., & Mirzayeva, U. B. (2021). Psychological Characteristics of the Formation of Professional Motives in Adolescents. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY*, 2(10), 108-110.
15. Halikova, S. T. (2022). ТАЛАБАЛАРДА АҚЛИЙ ТАРАҚҚИЁТ ВА ИНТЕЛЛЕКТ МУАММОЛАРИНИ ЎРГАНИШ. *ГЛОБАЛ ДУНЁДА ПСИХОЛОГИЯ ФАНИ: НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЁТ, ЧАҚИРУВЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР*, 86-88.
16. Алимова, Г. (2021). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИИ. *ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ФАКТОР*, 43-48.
17. ALIMOVA, G., & ALIMOV, A. (2021). PSIXOLOG SHAXSIDA REFLEKSIV MADANIYAT RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK OMILLARI. *PEDAGOGIK MAHORAT*, 58-61.
18. Қаршиева, Д. С., & Расулова, З. (2021). ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТДА БОЛАЛАР АГРЕССИВ ХУЛҚ АТВОРИНИ БОШҚАРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК МЕХАНИЗМЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 1723-1734.
19. Qarshiyeva, D. S. (2021). PEDAGOGIK JARAYONDA STRESS VA AGRESSIV XULQ-ATVORNI BOSHQARISH PSIXOKORREKSIYASI. *TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTLARI ILMIY-NAZARIY JURNALI*, 115-123.
20. Kharshieva, D., & Atabaeva, N. (2021). STRESS AND ALTRUISM. *ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ*, 90-92.
21. Қаршиева, Д. С. (2020). КАСБИЙ СТРЕСС ВА УНИНГ ДЕТЕРМИНАНТЛАРИ. *“PSIXOLOGIYA” ILMIY JURNAL*, 59-63.
22. Mukhsinov, S. N. (2021). Improvement to the means and methods of developing special physical preparation of young handball players as well as controlling the level of preparation. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2021(06), 143-152.
23. ХОЛМУРОДОВ, Л. (2021). Мактабгача ёшдаги болаларнинг жисмоний сифатларини ривожлантириш. *Фан-Спортга*, (1), 46-49.
24. Abdurashidovich, S. S. Exercise programs which are devoted to preparing by technical trainings for gymnastics, their attitudes to motor skills and rhythm-tempo-structure.

25. Халмухамедов, Р. Д., Махмудова, М. М., Рахматов, Б. Ш., Маъмурова, Л. К., & Эркинова, Н. М. (2021). Методика физической подготовки студенток высших образовательных учреждений на основе использования комплексов «Узбек жанг санъати». *Academic research in educational sciences*, 2(Special Issue 1), 220-227.
26. Yarashev, K. D., & Rakhmatov, B. S. (2021). The effectiveness of the formation during the experiment of the accuracy of the impact on the right and left foot when exposed to the load on the rotational movement in taekwondo at the age of 15-16 years. *Eurasian Journal of Sport Science*, 1(2), 124-130.
27. Ishtayev, J. M., & Gapparov, Z. (2022). Development of explosive ability in schoolchildren (on the example of 10-11 grades). *Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences*, 2(2), 56-59.
28. Эштаев, С. А., Мусаев, Б. Б., Мусаева, А. Р., & Пахрудинова, Н. Ю. (2021). Степень влияния вариантов чередование видов гимнастического многоборья на организм юных гимнастов. *Фан-спортга*, 18-20.
29. Сулейманов, М. А. Э. У. (2022). Методы и средства управления процессом обучения гимнастическим упражнениям на кольцах. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF THEORETICAL & APPLIED SCIENCES*, 3(1), 28-36.
30. Давурбаева, М. Ж. (2020). 1-4 синф ўқувчиларининг жисмоний тайёргарлигини ривожлантиришда асосий гимнастика воситаларининг самарадорлиги. *FAN va JAMIYAT*, 48-51.
31. Эргашев, Б. Д., & Захритдинов, А. Т. (2020). Общие педагогические методы физического воспитания. *Наука, образование и культура*, (1 (45)).